Tytti Rantanen

Sivistämisen riemu kuuluu kaikille!

Suomalaisen yhteiskunnan tasa-arvon tae on ollut yhtäläinen mahdollisuus kouluttautua ja hakeutua tiedon äärelle sosiaalisesta taustasta riippumatta. Hyvinvointivaltion romuttaminen, tutkijoiden ja asiantuntijoiden halveksunta sekä aktiivisesti eriarvoistava politiikka typistävät ”yleissivistyksen” ihanteen samanlaiseksi tyhjäksi fraasiksi ja harvojen herkuksi kuin ”valinnanvapaus”. Puhe sivistyksestä on pahimmillaan vähintään piilevästi arvottavaa ja ylhäältä alaspäin suuntautuvaa. Yleissivistyksen perään kysellään näennäisen huolissaan silloin, kun sitä katsotaan (joltakulta toiselta) puuttuvan.

Toisaalta mielikuva elitistisestä sivistysporvarista on enää lähinnä olkiukko. Korkeakulttuuri ja -koulutus saavat kamppailla selviytymisestään siinä missä katutaide ja alakulttuuritkin. Tutkijat ja taiteilijat eivät sanottavasti eroa keskimääräiseltä tulotasoltaan muusta prekariaatista, mistä viimeisimpänä selontekona mainittakoon Antti Nylénin raivorehellinen *Häviö* (2018). Henkistä pääomaa ei niin vain panna poikimaan. Kirjaviisaudella ei enää ole samaa statusarvoa ja auktoriteettiasemaa kuin vielä 1960-luvulla, mutta kehitys ei tunnu ainakaan lisänneen hyvinvointia eikä välttämättä vahvistaneen demokratiaakaan.

Kuva: Tommi Kakko

***

Sivistys tuskin voi selvitä jonain hermeettisenä jäänteenä, joka on syytä omaksua hämäristä, mihinkään todelliseen kiinnittymättömistä perinnesyistä. Se ei voi olla lista mekaanisesti opeteltavia staattisia tietosisältöjä, kanonisoituja kirjoja, suurmiesten tekoja, pöytätapoja, maakuntalauluja, vanhojentansseja. Tai pikemmin: se voi olla näitä kaikkia vain jos ja niin kauan kun niillä on jokin elävä merkitys sivistyjille.

Opetuksen, sivistyksen, tiedon valtarakenteiden ja instituutioiden suhteesta debatoitiin myös kesällä 2016, kun ranskalainen filosofi Jacques Rancière vieraili Suomessa. Suomenlinnassa järjestetyn seminaarin yleisöpuheenvuorossa hänelle esiteltiin suomalaista opetussuunnitelmauudistusta. Ensisilmäyksellä oppijan toimijuuden ja osaamisen omaehtoisuuden tukeminen näyttäisi myö-

täilevän Rancièren filosofiaa, mutta ero on kuitenkin olennainen: siinä missä moderni kasvatustiede osallistaa opiskelijan arvioimaan itse omien osaamistavoitteidensa täyttymistä, radikaalin ranskalaisen mukaan juuri tavoitteista ylipäätään olisi syytä luopua. Rancièren mikrofoni rätisi, kun hän kiivaasti lateli tavoitteisiin ja hyötyyn perustuvan kasvatusajattelun ongelmia: Utopioilla on taipumus kääntyä kaavamaisen ratkaisukeskeisiksi. Tarvitaan luovaa erimielisyyttä. Tasa-arvon pitäisi olla oppimisen lähtökohta, ei maali, johon vaivalloisesti rämmitään epätasa-arvoisesta asemasta. Toivoa tärkeämpiä ovat ilo ja luottamus jokaisessa piilevään oppimiskyvykkyyteen.

Rancièren ihanteita on arvatenkin vaikea toteuttaa välittömästi sellaisinaan jokapäiväisissä oppimisympäristöissä. Se ei tarkoita, etteikö niitä kannattaisi puntaroida. Selkeimmin hän on muotoillut filosofiaansa teoksessaan *Le maître ignorant* (1987), jossa hän jatkokehittelee Ranskan suuren vallankumouksen aikaisen kasvattajan Joseph Jacotot'n näkemyksiä. Jacotot väitti, että kuka tahansa pystyy oppimisen lisäksi myös opettamaan mitä tahansa ilman aiempaa osaamista. Rancièren mukaan salaisuus on oppimis- ja sivistymistahdossa, joka vuorostaan pohjautuu itsereflektioon omista havainnoista, vertailusta, yhdistelystä, kaikesta ajatuksekkaasta toiminnasta. Kun ymmärretään, ettei ole eriarvoista oppimista, mikään ei pidättele löytöretkiä uusille tiedollisille mantereille.[1] Rancière kuvaa, miten alhainen itseluottamus omiin tiedollisiin kykyihin lamaannuttaa sekä itseään moukkina pitävät että heidät moukiksi lokeroivat, "etevämmät" tietäjät, joiden on sementoitava oma asemansa vahvistamalla tiedollista eriarvoisuutta, mitätöimällä vähempi tietämys[2].

***

Emansipoituneiden oppimisseikkailujen ainoa todellinen este on apatia, samoin kuin sivistykselle kohtalokkainta myrkkyä on välinpitämättömyys. Valmiiden vastausten sijaan tarvitaan terhakkuutta esittää teräviä kysymyksiä sekä harjoittaa kriittisiä ajattelutaitoja ja julkista järjenkäyttöä. Näin sivistys kohoaa pelkästä koristeellisesta pintasilauksesta todelliseksi kansalaistaidoksi. On aiheellista toistuvasti kysyä, mitä tähänastinen yleissivistyksen ihanne on sulkenut pois sisällöistään, kenen äänellä se on puhunut, kenen etuoikeuksia vahvistanut.

"Sokeita pisteitä on kaikilla ja sokeutta on monenlaista – on tiedostamatonta ja on tiedostettua – mutta sokea vallankäyttäjä, neutrin asemasta nauttiva ja neutriksi itseään kuvitteleva päättäjä, joka ei näe tai halua nähdä oman perspektiivinsä rajallisuutta, tuottaa itsensä näköistä kulttuuria amputoiden eroja", kirjoittaa kääntäjä ja tutkija Aura Sevón[3]. Sevón suomii esseessään päivälehtien kirjallisuuskritiikin sukupuolittuneita rakenteita, mutta myös koulusivistyksen sokeat pisteet on hyvä tiedostaa ääneen ja purkaa, jotta elävä tahto yleissivistykseen alkaa puhutella harvojen sijaan yhä useampia. Tämä on välttämätöntä varsinkin maastossa, jossa oppijoiden kotoa saadut taustavalmiudet liukuvat yhä kauemmas toisistaan. Ehkä samalla koulutusvastainen asenneilmapiiri muuttuisi koulutusriemukkuudeksi läpi koko yhteiskunnan. Yleissivistyneet kansalaiset voisivat jopa itse opettaa toinen toisiaan ja jakaa näin tiedollista pääomaansa. Selittämisen ja sivistämisen riemu kuuluukoon kaikille!

Kuusitoista vuotisna ilmoitin ylevästi harrastukseksenI "sivistyksessäni olevien aukkojen täyttämisen". Joitain vuosia olinkin tässä toimessa tarmokas ja ohjelmallinen. Sittemmin on ollut pakko hyväksyä, että tiedollisen hallinnan täydellisyys on tuhoon tuomittu projekti. Hyvä niin, sillä kun olen hienosäätänyt vanhaa harrastustani "sivistyksessäni olevien aukkojen *löytämiseksi*", siitä on tullut uudella tapaa loputon hupi.

***

Käsillä on *niin & näin* -lehden sadas numero – ensimmäinen ilmestyi 25 vuotta sitten. Juhlan kunniaksi tai siitä huolimatta emme tällä kertaa viipyile itse lehden historiassa, jota muisteltiin kattavammin 20-vuotisjuhlanumerossamme 1/14[4]. Sitäkin uteliaammin katsomme ympärillemme, näkyvimpänä kiintopisteenämme aikakausien yli kurottautuva käsite "sivistys". Varsinkin juhlanumeron pääteemana "sivistys" kuulostaa joltain, mistä on vaikea puhua ilman teatraalista haara-asentoa ja seremoniallista mylvähdystä. Tässä painatteessa niin luottokirjoittajamme kuin aivan uudet tuttavuudet kuitenkin sekä osoittavat sivistystä että tutkivat sitä lämpimällä sydämellä ja valppaalla otteella; rakentavasti, kriittisesti, monipuolisen näkökulmikkaasti. Mutta koska kaihdamme paikalleen pysähtyneisyyttä, sivistyksen ohella numeron vahvana juonteena kulkee myös 'esitys' ja sen reunaehtojen ja merkitysten tarkastelu.

Sadannen numeron kärkeen voin ilokseni esittää päivitetyn version ihka ensimmäisen numeron avanneen Mikko Lahtisen pääkirjoituksen affirmoivasta tilannekatsauksesta: Filosofian akateeminen ja ei-akateeminen harrastus on nykypäivänä Suomessa sen verran vireää ja laaja-alaista, että filosofisen aikakauslehden julkaiseminen on *yhä edelleen mielekästä*[5]. Kiitos kuuluu kaikille kirjoittajille, toimittajille, taiteilijoille, lukijoille, tukijoille – ajattelutaitojen ammattilaisille ja viihdekäyttäjille!

Viitteet & Kirjallisuus

1 Jacques Rancière, *The Ignorant Schoolmaster. Five Lessons in Intellectual Emancipation* (Le maître ignorant, 1987). Käänt. Kristin Ross. Stanford University Press, Stanford 1991.
2 Sama, 39–40.
3 Aura Sevón, Bukowskit, goethet ja célinet löytyvät – entä bachmannit, lessingit ja sarrautet? *Kritiikki* 2/15, 36–43.
4 20-vuotisjuhlanumeroon voi syventyä avoimessa lehtiarkistossamme: netn.fi/lehti/niin-nain-114, ks. erityisesti kronikoiva kokonaisuus "niin & näin 20 vuotta", netn.fi/artikkeli/niin-nain-20-vuotta
5 Mikko Lahtinen, Pääkirjoitus, *niin & näin* 1/94. Verkossa: netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn941-01.pdf